

Бібліотечна систематизація сьогодні: новаторство підходів в традиційності досвіду

СЕРБІН О. О.

Київ, Україна

Анотація

Розглянуто практичні питання систематизації інформації засобами сучасних технологічних можливостей. Проаналізовано процеси систематизації в умовах адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку з позиції потреби забезпечення релевантності та пертинентності результату інформаційних запитів користувачів. Визначено та проаналізовано технологічні та методичні особливості процесу систематизації крізь призму умов адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку.

Ключові слова: *систематизація, інформаційний пошук, Рубрикатор НБУВ, каталог, індекс, класифікація.*

Abstract

Practical problems of information systematisation by means of current technological possibilities are dwelled upon. The paper has analysed systematisation process in conditions of adaptation to modern information search requirements from the position of necessity to support the relevancy and pertinency in the results of users' information queries. Technological and methodical peculiarities of systematisation process were distinguished and analysed through the prism of conditions of adaptation to modern information search requirements.

Keywords: *systematisation, information search, VNLU rubricator, catalogue, index, classification.*

Систематизація – це фактичне подання інформації таким чином, щоб кінцевий результат був оптимальним з огляду на обсяг сприйнятої та опрацьованої інформації. Тобто повноту представлення знань у відповідному актуальності порядку зумовлює класифікація знань – відтворення класифікації наук [2, с. 33-34]. Складники процесу систематизації не просто взаємопов'язані, вони є системною ланкою операцій, що націлені на компетентне впорядкування інформаційних даних з метою забезпечення подальшої релевантності та пертенентності їх пошуку.

Розгляд процесу систематизації в теоретичній площині задля досягнення поставленої мети не дасть повної технологічної картини про сьогочасні реалії його здійснення, тому необхідним є аналіз практичних аспектів означеного процесу. Забезпечити достовірність результатів дослідження допоможе аналітичний огляд досвіду та особливостей виконання практичної роботи певного технологічного підрозділу бібліотеки. В даному випадку відділ систематизації Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (НБУВ) є тим технологічним майданчиком, засобами та ресурсами якого здійснюється процес систематизації документів в найбільшій бібліотеці України, головному науково-інформаційному центрі держави.

В наслідок адекватного реагування на розвиток інформаційних, комп'ютерних технологій відділ систематизації НБУВ з 2010 р. працює у системі автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС». Дворічний досвід роботи свідчить, що САБ «ІРБІС», яка має розвинуті механізми підтримання різних бібліотечних процесів, у тому числі систематизації, є зручним й ефективним технічним засобом якісного виконання основних функцій систематизаторів – класифікації (аналітико-синтетичного опрацювання) джерел інформації для їх відображення у систематичному каталозі та організації й ведення систематичного каталогу. Сьогодні відділ систематизації працює у таких базах даних: «ЕС Електронний каталог НБУВ», «JRN Періодичні та продовжувані

видання», «RUBR Рубрикатор НБУВ», «VFEIR Електронні інформаційні ресурси», «RUBG Рубрикатор НБУВ (ТТП)».

В рамках роботи з «ЕС Електронним каталогом НБУВ», у процесі опрацювання, кожний документ отримує індекс, який розкриває зміст документа і утворюється систематизатором за правилами загальної методики систематизації. Цим індексом систематизатор доповнює опис документа в електронному каталозі, заповнюючи спеціальне поле. Якщо Рубрикатор НБУВ[1] містить рубрику, позначення якої повністю збігається із занесеним індексом, в описі документа автоматично з'являється повна назва цієї рубрики, а індекс і назва рубрики підкреслюються. В разі потреби (наприклад, під час редагування електронного каталогу) натисканням підкреслених індексів систематизатор може швидко перейти до відповідних рубрик бази «Рубрикатор НБУВ» і знову повернутися до опису. Такий зв'язок між базами даними значно полегшує процеси опрацювання надходжень. Також, якщо індекс містить територіальний типовий поділ (ТТП) для відображення територіального аспекту документа, до опису додається назва відповідної країни завдяки зв'язку з базою «Рубрикатор НБУВ (ТТП)». Варто відзначити, що систематизатор знаходить опис певного документа за назвою, автором, ключовим словом, характером документа тощо, що дозволяє, в разі необхідності, перед занесенням індексу швидко переглянути попередні видання і таким чином перевірити правильність прийняття класифікаційного рішення. Крім занесення індексів опрацьованих надходжень, систематизатор здійснює технічне і методичне редагування бази «Електронний каталог» (перевірка правильності написання індексів, повноти відображення документа у каталозі, правильності класифікаційного рішення, рекласифікація записів тощо).

«JRN Періодичні та продовжувані видання» – це база даних, яка містить описи газет, журналів, щорічників, періодичних збірників, продовжуваних збірників установ і

організацій тощо. Систематизатор заносить індекси у зведений опис документа і в описи окремих його випусків. Якщо окремі випуски видання відрізняються один від одного за змістом, вони, відповідно, мають різні індекси. Наприклад, «Вісник Донбаської академії будівництва і архітектури» має в Рубрикуаторі зведений опис видання і описи окремих випусків, які відрізняються тематикою статей. У даному випадку зведений опис містить індекс «Н.я54(4УКР) Продовжувані видання будівельних установ і організацій», а випуски, присвячені окремим питанням будівництва, мають такі індекси: «Н3 я54(4УКР) Продовжувані видання будівельних установ і організацій з будівельних матеріалів і виробів»; «Н5 я54(4УКР) Продовжувані видання будівельних установ і організацій з будівельних конструкцій». Натисканням на підкреслений рік видання у зведеному описі можна перейти до переліку випусків цього видання за певний рік, а з опису будь-якого окремого випуску натисканням підкресленого напису «зведений опис видання» можна повернутися до зведеного опису.

База «RUBR Рубрикуатор НБУВ» містить перелік рубрик, відкритих в Генеральному систематичному каталозі бібліотеки. Нагадаємо, що це робочі таблиці класифікації, за якими здійснюється систематизація документів. Вони розроблені з урахуванням особливостей структури фондів НБУВ і власних напрацювань шляхом уточнення і доопрацювання таблиць ББК для наукових бібліотек зі збереженням їх структури та змісту, з дотриманням методики систематизації. Робочі таблиці класифікації, або Рубрикуатор НБУВ, є методичною основою процесу систематизації, а також інформаційно-пошуковою мовою, важливішим лінгвістичним забезпеченням САБ «ІРБІС», яка використовується для організації довідково-пошукового апарату, інформаційного пошуку, виконання інформаційних запитів користувачів бібліотеки тощо. Якщо робота у двох попередніх базах відповідає такій основній функції

систематизатора, як класифікація документів, то робота у базі «RUBR Рубрикатор НБУВ» – це організація і ведення систематичного каталогу, що передбачає, за класичною бібліотечною технологією, його методичне і технічне редагування. Технічне редагування даної бази даних – це виправлення помилок і неточностей, допущених під час занесення заголовків рубрик, методичних вказівок до них, посилань, коригування індексів тощо. Методичне редагування бази даних «Рубрикатор НБУВ» – це відкриття нових рубрик, внесення доповнень і змін, доповнення рубрик статтями глосарію, енциклопедичними довідками тощо, тобто інтелектуальний, творчий процес, спрямований на підтримку робочих таблиць класифікації в актуальному стані.

В умовах паралельного функціонування карткового і електронного каталогів з'явилася тенденція до прискореного розвитку електронного каталогу порівняно з картковим, зумовлена можливістю САБ «ІРБІС» відстежити теми та напрями, що користуються підвищеним попитом користувачів бібліотеки. Завдяки моніторингу, який здійснює відділ програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ відділ систематизації отримує перелік індексів, відповідних темам, які сьогодні найбільше цікавлять користувачів. Згідно з цим переліком електронний каталог швидко доповнюється новими рубриками. Так, станом на 2011 р. у розділі «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування» [4, С. 4-5] було відкрито 809 рубрик, з яких 240 рубрик відкрито під час редагування карткового систематичного каталогу і внесено в електронний каталог, а 569 рубрик відкрито лише в електронному каталозі для забезпечення інформаційного пошуку читачів. Таким чином, внесення змін і доповнень в електронний каталог вимагає набагато менше часу, ніж у картковий, тому він постійно буде випереджати картковий каталог за кількістю рубрик, його структура буде

розгалуженішою, досконалішою. Крім того, напрям його розвитку і надалі буде визначатися, перш за все, нагальними потребами користувачів.

В базі «VFEIR Електронні інформаційні ресурси» зібрано першоджерела в електронному вигляді, наповненням якої займається відділ формування і обліку електронних інформаційних ресурсів НБУВ. Як і в базі «Електронний каталог», систематизатори доповнюють описи документів класифікаційними індексами, але в цій базі вони працюють з електронними версіями документів. Інформаційні ресурси, які потребують опрацювання, виділені в окремий масив, в якому кожний систематизатор індексує документи закріпленого за ним розділу знань. Опрацьовані документи автоматично потрапляють у загальний перелік ресурсів. Якщо ресурс потрібно передати іншому систематизатору для доіндексації, варто лише вибрати відповідний розділ знань (поле «Розділ знань»), і документ автоматично з'явиться у масиві неопрацьованих ресурсів з позначкою цього розділу. База «RUBG Рубрикатор НБУВ (ТІП)» містить таблиці територіальних типових поділів, які є допоміжними таблицями [3, С. 5-6]. Систематизатори користуються цією базою під час утворення індексів для розкриття територіального аспекту змісту документів.

Таким чином, наведені приклади технологічних особливостей здійснення процесів систематизації наочно показують, що практика роботи систематизаторів у вищезазначених базах дозволяє констатувати компетентну доцільність використання САБ «ІРБІС» в процесі систематизації в межах технологічного циклу «Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в НБУВ» [5]. Більше того, даний технологічний цикл, таким чином, можливо вдосконалювати і оптимізувати на вимогу часу та новітніх потреб організації інформаційних даних в процесі їх індексування та диспетчеризації як в межах традиційних підходів систематизації, так і інноваційних способів організаційного впорядкування бібліотечного фонду.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що взаємопов'язаність баз даних, можливість швидкого переходу з одної бази до іншої, технологія копіювання даних при утворенні аналогічних записів (рубрики, індекси тощо), можливість оперативного внесення змін і доповнень в електронний каталог і насичення його будь-якими допоміжними, довідковими матеріалами тощо – все це не просто створює додаткові зручності в роботі систематизаторів, підвищує ефективність їх праці, спрямованої на забезпечення результативності, релевантності, оперативності тематичного (змістовного) пошуку користувачів, створення можливостей для повного і всебічного використання бібліотечних фондів, а забезпечує здійснення процесів систематизації в умовах адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку на високому професійному рівні.

Список використаних джерел:

1. «Рубрикатор НБУВ» як пошукова мова АБІС НБУВ / І. Зарічняк, І. Багрій // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – 2001. – Вип. 6. – С. 233-236.
2. Сербін О. Систематизація читання, як наслідок формування класифікаційної системи (на прикладі класифікації наук Гуго Сен-Вікторського) / О. Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 8. – С. 33–37.
3. Таблиці територіальних типових поділів / І. І. Багрій, А. Г. Бровкін (кер.), Л. В. Головіна, І. А. Зарічняк (відп. за вип.) ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; голов. ред. О. С. Онищенко. – К. : НБУВ, 2004. – 769 с.
4. Удосконалення засобів тематичного пошуку наукової інформації для підтримки інноваційного розвитку галузі машино- і приладобудування / А. Бровкін, С. Галицька, І. Зарічняк // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2005. – Вип. 14. – С. 327-334.
5. Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в НБУВ [Текст] : інструкція. У 3 ч. Ч. 1. Шлях документів, що проходять централізоване опрацювання / уклад.: А. Г. Бровкін (наук. кер.) [та ін.] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 96 с. : схеми.